

بدیهیات

کلیدواژه: بدیهیات، [میتوانرات](#)، تقسیم، خواجه نصیر، محسوسات، تجربیات، اولیات، فطریات، حدسیات، وهمیات.

پرسش: تقسیم‌بندی بدیهیات از دیدگاه خواجه نصیر چگونه است؟

پاسخ:

فهرست مندرجات

- ۱ - [تبحر خواجه نصیر در علم منطق](#)
- ۲ - [جایگاه بدیهیات در علم منطق](#)
- ۳ - [بیان یک نکته](#)
- ۴ - [تقسیم‌بندی مبادی قیاسات](#)
- ۵ - [پانویس](#)
- ۶ - [منبع](#)

تبحر خواجه نصیر در علم منطق

خواجه نصیر طوسی از اندیشمندان کم‌نظیر و از نوایغ علمی [جهان](#) شمرده می‌شود. وی در علوم مختلف دارای آثار با ارزش علمی است. از جمله‌ی علوم وی که در آن سرآمد است، علم منطق است. خواجه نصیر طوسی در این زمینه آثار علمی مفیدی دارد؛ از جمله شرح اشارات، تجرید و اساس الاقتباس. اما از آنجا که ایشان در شرح اشارات بیشتر به توضیح و تفسیر مطالب بر اساس نظریه [شیخ الرئیس ابوعلی سینا](#) می‌پردازد، و در کتاب تجرید سعی و تلاش وی بر اختصار و گزیده‌گویی بوده است، از این جهت به نظر می‌رسد محور تحقیق در مورد نظریات منطقی خواجه را باید کتاب اساس الاقتباس قرار داد.

جایگاه بدیهیات در علم منطق

برای روشن شدن تقسیم‌بندی بدیهیات از دیدگاه خواجه نصیر، ابتدا مناسب است جایگاه بدیهیات را در علم منطق از نظر خواجه بیان کنیم: در نظر خواجه از آنجا که اکتساب و تحصیل [علم](#) در حقیقت خروج از قوه (جهل) به فعلیت (علم) است، بنابراین هر اکتساب و تحصیل علم باید مسبوق به علم دیگر باشد؛ یعنی ابتدا باید آگاهی به چیزی وجود داشته باشد تا بتوان از طریق آن علم به علم جدید دیگری دست یافت. (به بیان دیگر [جهل](#) و نادانی مولد علم نیست، بلکه [علم و دانش](#) از آگاهی و [دانش](#) پدید می‌آیند).

بیان یک نکته

نکته مهمی که باید توجه داشت این است که همه‌ی علوم نمی‌توانند اکتسابی باشند؛ زیرا سر از دور یا تسلسل درمی‌آورد. بنابراین تمام علوم باید منتهی به علوم شوند که بدون اکتساب به دست می‌آیند. در اکتساب علوم تصوری به تصورات غیر اکتسابی نیاز است و در اکتساب علوم تصدیقی به علوم تصدیقی غیر اکتسابی. علوم تصدیقی غیر اکتسابی را مبادی قیاسات می‌نامند.

- [۱] [طوسی، مجد بن مجد بن حسین، اساس الاقتباس، تصحیح، مدرس رضوی، ص ۳۴۴-۳۴۵، دانشگاه تهران، ۱۳۶۷ش.](#)
- [۲] [خواجه نصیرالدین طوسی علامه الحلی، الجوهر النضید، ص ۱۹۴-۱۹۵، بیدار، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۱ش.](#)

تقسیم‌بندی مبادی قیاسات

خواجه طوس مبادی قیاسات را این‌گونه تقسیم‌بندی می‌کند: هر قضیه‌ای که مبدأ اول برای یک قیاس است، یا مقتضی تصدیق است یا مقتضی [تخیل](#). قضیه مقتضی تصدیق یا مفید تصدیق جزئی است یا مفید تصدیق غالبی. قضیه مفید تصدیق جزئی یا ضروری (بدیهی) است یا غیر ضروری. قضیه ضروری (بدیهی) یا ظاهری است یا غیر ظاهری؛ قضیه بدیهی ظاهری یا فقط حسی است، در این صورت به آن

«محسوسات» گفته می‌شود؛ یا علاوه بر **حس** نیاز به امر دیگر نیز هست. اگر آن امر دیگر بیرون از محسوس باشد، به آن «متواترات» می‌گویند (زیرا در متواترات علاوه بر حس و شهادت عده‌ی زیاد، نیاز به این است که بدانیم این عده تبانی بر **کذب** نمودند)؛ اما اگر آن امر دیگر بیرون از مشاهده حس نباشد، به آن «تجربیات» گفته می‌شود (زیرا در **تجربیات** آن امر دیگر همان تکرر مشاهده است که خارج از حس نیست).
قضیه بدیهی غیر ظاهری یا عقلی است یا غیر عقلی. قضایای بدیهی غیر ظاهری عقلی یا عقلی محض است که به آن «اولیات» می‌گویند. یا همراه با امری قیاسی است. آن امر قیاسی یا حد وسط آن در آگاهی در **عقل** (و ضمیر هر انسان) نهفته است. (به بیان دیگر **قیاس** و استدلال خود را همراه دارد) در این صورت به آن «فطریات» می‌گویند. یا آن حد وسط و استدلال نیاز به تأمل و **فکر** دارد، در این صورت به آن «حدسیات» گفته می‌شود. قضیه بدیهی غیر ظاهری غیر عقلی را «وهمیات» می‌نامند.
[۲] **طوسی، مجد بن محمد بن حسن، اساس الاقتباس، تصحیح، مدرس رضوی، ص ۲۵۰، دانشگاه تهران، ۱۳۶۷ ش.**

پانویس

۱. ↑ **طوسی، مجد بن محمد بن حسن، اساس الاقتباس، تصحیح، مدرس رضوی، ص ۲۴۴-۲۴۵، دانشگاه تهران، ۱۳۶۷ ش.**
۲. ↑ **خواجة نصیرالدین طوسی علامة الحلی، الجوهر النضید، ص ۱۹۴-۱۹۵، بیدار، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۱ ش.**
۳. ↑ **طوسی، مجد بن محمد بن حسن، اساس الاقتباس، تصحیح، مدرس رضوی، ص ۲۵۰، دانشگاه تهران، ۱۳۶۷ ش.**

منبع

بانگاه اسلام کوئست، برگرفته از مقاله «بدیهیات»، تاریخ بازبینی ۱۳۹۵/۱/۱۶.